

competitiveness, and economic performance. *Business Strategy and the Environment*, 15(5), 339-346.

- SEBI (2023). *Business Responsibility and Sustainability Report (BRSR)*.
- Stern, N. (2006). *The Stern Review: The Economics of Climate Change*. Cambridge University Press.
- United Nations. (2021). *System of Environmental-Economic Accounting (SEEA): Ecosystem Accounting*. Retrieved from <https://seea.un.org>
- World Bank. (2023). *Sustainable Finance and the Growth of Green Bonds*.
- thecsr.universe.com
- www.sebi.gov.in/
- mca.gov.in

РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРОИТИДА СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА УНИНГ ТАДБИРКОРЛИК МУҲИТИГА ТАЪСИРИ

Хуррамов Азизбек Мухиддин ўғли

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари” илмий-тадқиқот маркази PhD мустақил изланувчиси

Аннотация. Мақолада солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларни мувофиқлаштириш йўналишлари кенг таҳлил қилинган. Солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасида уйғун муносабатларни йўлга қўйиш иқтисодиёт барқарорлиги, бюджет тушумларининг ўз вақтида ва тўлиқ тушишига, шу билан бирга аҳолининг турмуш сифати ва жамият фаровонлигини оширишга хизмат қилади. Солиқ тўловчиларнинг амалдаги солиқ солиш жараёнини ижобий қабул қилиши ва солиқларни ўз вақтида тўлашга розилигини таъминлаш давлат ва жамият ўртасидаги ишончли муносабатларнинг шаклланиши учун муҳим омил ҳисобланади. Мақолада солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларнинг асосий йўналишлари, яъни солиқ қонунчилигини такомиллаштириш, солиқ юкини оптималлаштириш, солиқ тўловчиларга тушунтириш ва маслаҳат бериш хизматларини яхшилаш, солиқ органлари фаолиятида шаффофликни таъминлаш каби масалаларга ҳам эътибор қаратилган. Солиқ солиш тизимини такомиллаштириш орқали давлат бюджетининг барқарорлигини таъминлаш ва фуқароларнинг солиқ юкини адолатли тақсимлашга эришиш мумкинлиги таъкидланган.

Калит сўзлар: солиқ хавфи, солиқ органлари, солиқ маъмуриятчилиги, солиқ маданияти, солиқ тўловчи, давлат, мувофиқлаштириш.

Солиқ тўловчилар ва давлатнинг вакили сифатида солиқ органлари ўртасида юзага келадиган солиқ муносабатлари бутун мамлакат иқтисодиётига бевосита таъсир кўрсатади. Солиқ тизимининг самарали фаолият юритиши ва барқарор ривожланиши давлат бюджетига тушумларнинг ўз вақтида ва тўлиқ таъминланиши, шу орқали аҳоли фаровонлигини таъминлашнинг муҳим асосидир. Бюджетга тушумларнинг барқарорлиги давлатнинг ижтимоий,

иқтисодий ва инфратузилмавий дастурларни молиялаштириш имкониятига, шунингдек, аҳоли учун турмуш даражасини оширишга хизмат қилади.

Ўзбекистон иқтисодиётида, ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ҳаётдаги сўнги ўзгаришлар ва ислохотлар солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасида адолатли ҳамда самарали солиқ муносабатларини ўрнатиш зарурлигини янада кўпроқ намоён этмоқда. Солиқ солишнинг шаффофлиги, тизимдаги барқарорлик ва солиқ тўловчиларнинг қонунчилик олдидаги тенг ҳуқуқлилиги давлат ва фуқаролар ўртасидаги ишончни мустаҳкамлашга, шунингдек, иқтисодий фаолликни рағбатлантиришга хизмат қилади.

Солиқ муносабатлари фақат давлат бюджети манфаатларига эмас, балки солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларига ҳам асосланади. Солиқлар иқтисодий фаолият учун муҳим восита бўлиб, улар давлатнинг барқарорлигини таъминлаш, жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжларини қондириш ва иқтисодий ривожланишга туртки беришда муҳим роль ўйнайди. Шу боис, солиқ тўловчиларнинг солиқ солиш жараёнини ижобий қабул қилиши ва солиқларни вақтида тўлаши солиқ тизими самарадорлигининг муҳим омилларидан биридир.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар, хусусан, солиқ соҳасидаги ислохотлар солиқ муносабатларини янада шаффоф ва самарали қилишга қаратилган. Давлат ва тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги ўзаро муносабатларни мувофиқлаштириш нафақат бюджетга тушумларни ошириш, балки умумий иқтисодий ривожланишни таъминлаш учун муҳим аҳамиятга эга. Солиқ қонунчилигини такомиллаштириш, солиқ органлари фаолиятини самарали ва ошкора ташкил этиш ҳамда солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш орқали солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги ишончли муносабатларни шакллантириш мумкин.

Шунингдек, солиқ солишнинг замонавий методларини жорий этиш, рақамли технологиялардан фойдаланиш, солиқ маъмурчилигини автоматлаштириш каби чора-тадбирлар солиқ муносабатларини оптималлаштириш ва солиқ солиш жараёнини осонлаштиришга хизмат қилади. Бу эса ўз навбатида солиқ тўловчиларнинг қонунийликка риоя қилиш даражасини оширади ва солиқ тизимига бўлган ишончни мустаҳкамлайди.

Ҳозирги шароитда, солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларни мувофиқлаштириш ва адолатли солиқ тизимини шакллантириш орқали мамлакатда барқарор иқтисодий ўсиш ва аҳоли фаровонлигини таъминлаш мумкин. Шу боис, солиқ сиёсатида шаффофлик, тенглик ва адолат тамойиллари асосида ишлаб чиқилган ёндашувлар иқтисодий ривожланишнинг муҳим кафолати ҳисобланади.

Солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларнинг моҳияти ва концептуал асослари А.С.Адвокатова, А.А.Батарин, А.А.Сорокин, Л.И.Гончаренко, И.А.Майбуров, В.М.Опарин, Л.П.Павлова, В.Г.Пансков, А.М.Соколовская, Д.Г.Черник ва бошқа олимларнинг ишларида таҳлил қилинган.

Ўзбекистонда ҳам солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларни мувофиқлаштириш масалаларига қаратилган илмий тадқиқотлар мавжуд. А.Вахобов, А.Жўраев, И.Ниёзметов, У.Пардев, Г.Сафаров, Ф.Исаев, С.Худойқулов ва У.Тўлаков каби ўзбек олимлари солиқ тизимини такомиллаштириш, солиқ муносабатларининг самарадорлигини ошириш, солиқ юки ва унинг иқтисодий таъсири каби масалалар бўйича таҳлил ва тадқиқотлар

олиб боришган. Уларнинг ишлари Ўзбекистонда солиқ муносабатларини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқотда умумий илмий усуллар – диалектик, синтез ва қиёслаш усуллари қўлланилди, бу эса муаммони комплекс таҳлил қилиш ва турли нуқтаи назарларни бирлаштиришга ёрдам берди. Шунингдек, махсус усуллар – формал-мантиқий таҳлил ва ҳуқуқ нормаларини талқин қилиш усуллари қўлланилиб, солиқ қонунчилигининг моҳияти ва унинг амалиётдаги татбиқини чуқурроқ англашга имкон берди.

Тадқиқотимиз аввалида қайд этиш жоизки, солиқ муносабатларини ривожлантиришнинг ҳозирги босқичида солиқ органлари ва солиқ тўловчилар манфаатларини тенглик асосида амалга ошириш учун икки асосий йўналишга эътибор қаратиш зарур. Биринчиси, солиқ хавфларини камайтириш билан боғлиқ; иккинчиси эса солиқ муносабатлари субъектларининг солиқ маданиятини оширишга қаратилган.

Солиқ қонунчилигидаги доимий ўзгаришлар, хусусан, Ўзбекистон Қонунлари билан киритилган айрим ўзгаришлар ҳар икки томон учун, яъни қоидаларни белгилайдиган давлат учун ҳам, уларга бўйсунувчи солиқ тўловчилар учун ҳам маълум бир хавф унсурини олиб келади. Шу муносабат билан таъкидлаш мумкинки, солиқ хавфлари замонавий солиқ тизимида реалликка айланган.

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида олимлар солиқ хавфини тадбиркорлик субъекти сифатида солиқ тўловчи нуқтаи назаридан таҳлил қилар экан, уни солиқ тўловчининг солиқ солиш ва солиқ тўлаш жараёни билан боғлиқ эҳтимолий йўқотишлар (зарарлар) хавфини қабул қилиш хусусиятларини акс эттирувчи иқтисодий категория сифатида таърифлайдилар. Шунингдек, улар солиқ хавфини солиқ муносабатлари субъекти учун солиқ солиш жараёни билан боғлиқ молиявий ва бошқа йўқотишлар хавфи деб тушунадилар. Бу хавф солиқ тўловчининг амалдаги ҳуқуқ нормаларига асосланган ҳолда келгусидаги вазиятларни прогноз қилишдаги салбий чекинишлар туфайли содир бўлиши мумкин бўлган йўқотишларни ўз ичига олади²¹³.

Таъкидлаш жоизки, солиқ хавфларига арифметик хатолар ёки қонунчиликнинг айрим нормаларини тушунмаслик оқибатида юзага келган йўқотишларни киритиш мумкин эмас. Солиқ тўловчилар учун солиқ хавфлари солиқ юкининг ошиши хавфини англатади, чунки солиқ органи шартномани ҳақиқий эмас деб тан олиши ёки солиқ тўловчи қонуний деб ҳисоблаган солиқ ҳисоб-китобини ноқонуний деб топиши мумкин. Агар солиқ органи солиқ ва йиғимлар тўғрисидаги қонунчиликни солиқ тўловчи учун ноқулай талқин қилса, солиқ тўловчи кутилаётгандан юқори бўлган солиқ юкига дуч келиши мумкин. Бундан ташқари, бу юкнинг ортишига яширин ва аниқ бўлмаган солиқ тўловларини кўпайтириб тўлаш ҳам таъсир қилиши мумкин, бу эса баҳсли ҳолатларда солиқ тўловчининг хавфсизлик чораси сифатида солиқ тўловлар суммасини ошириб кўрсатишига олиб келади.

Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексида (СК) шахсинг солиқ ҳуқуқбузарлигини содир этишдаги айбини енгиллаштирувчи ҳолат сифатида унга тақдим этилган шахсий солиқ маслаҳати эътироф этилган норма мавжуд.

²¹³ Тимофеева, И.Ю. (2011). Налоговая безопасность государства, бизнеса и общества: концепция и методология. Автореферат диссертации

СКнинг 21-моддасига кўра, солиқ муносабатлари масалаларига оид ўз манфаатларини шахсан ёхуд солиқ маслаҳатчилари ташкилоти ёки бошқа ўз вакиллари орқали ифодалаш (солиқ агенти ёки унинг мансабдор шахси) мумкинлиги белгилаб қўйилган. Бу норма, солиқ маслаҳатчиларига қонун билан берилган ваколатлар процессуал кодексларга киритилмагани боис амалиётда ишламайди²¹⁴.

“Солиқ маслаҳати тўғрисида”ги қонунда солиқ маслаҳатчисига солиқ органлари, прокуратура ва ҳатто тергов ёки суд органларида ҳам солиқ тўловчининг вакили сифатида иштирок этишига рухсат берилган. Қонун қабул қилинганига 18 йил бўлишига қарамасдан шу кунгача ҳеч қайси процессуал кодексда (жиноят кодекси, маъмурий жавобгарлик кодекси, иқтисодий процессуал кодекси) солиқ маслаҳатчиси вакил сифатида иштирок этиши белгиланмаганлиги сабабли судлар максимал даражада солиқ маслаҳатчисини судда қатнаштирмаслик позициясида туради. Бу эса тадбиркорнинг судда тезроқ мағлуб бўлишига замин яратади.

Шу билан бирга, солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги солиқ муносабатларини мувофиқлаштиришга ижобий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган энг муҳим омил бу солиқ қонун ҳужжатларидаги зиддиятларни бартараф этишдир.

Солиқ органлари ва солиқ тўловчиларнинг манфаатларини солиқ маданиятини яхшилаш орқали мувофиқлаштиришни кўриб чиқар эканмиз, солиқ маданияти – бу бозор иқтисодиётига хос, жамиятдаги мураккаб ижтимоий-иқтисодий ҳодиса эканлигини таъкидлаш жоиз. Унинг даражаси давлатнинг фискал потенциалини белгилайди.

Солиқ маданияти фуқароларнинг миллий, ҳудудий ва маҳаллий вазифаларни молиялаштиришдаги ижтимоий масъулиятини солиқларни тўлаш орқали намоён этади. Оддий ҳолда, солиқ маданиятини муҳофама қилганда, менталитет, ахлоқ ва интизом масалалари кўтарилади. Ушбу жиҳатларнинг мантиғи шундаки, улар солиқ тўловчилардан ҳам, солиқ органларидан ҳам ўз вазифаларини виждонан бажариш талабини қўяди²¹⁵.

Солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги муносабатлар, жамиятнинг психологик тайёргарлиги солиқларни тўлаш зарурлигини англашга бевосита таъсир кўрсатадиган фикр аксиомага айланмади. Ўз навбатида, аҳолининг солиқ маданияти даражаси давлат билан муносабатларга бевосита таъсир кўрсатади.

Ривожланган давлатлардан фарқли ўлароқ, Ўзбекистонда кўп йиллик солиқ тўлаш маданияти йўқ. Бунинг сабаби фуқароларнинг психологик хусусиятларида эмас – ҳар қандай инсон, яшаш жойидан қатъи назар, ўз меҳнати билан топган даромадларини беришга мойил эмас. Солиқ тўловларини ихтиёрий тўлаш муаммоси икки томонлама хусусиятга эга.

Биринчи навбатда, қонунчилик техникасининг ривожланиш даражаси ҳар доим жамиятнинг ҳуқуқий маданиятининг ишончли кўрсаткичи ҳисобланган.

²¹⁴ Тўлақов, У. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилигини рақамлаштиришнинг хориж тажрибаси. Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари, 2(3), 10-22.

²¹⁵ Найденова Татьяна Анатольевна, & Новокшонова Елена Николаевна (2022). Налоговая культура как необходимое условие обеспечения наполняемости бюджетов. Вестник Бурятского государственного университета. Экономика и менеджмент, (1), 34-45.

Қонунчилик ҳужжатларини қабул қилиш ва уларга тез-тез ўзгартишлар киритиш амалиёти (масалан, СКга ҳар ойда сезиларли ўзгартишлар киритилади) – солиқ солиш соҳасида жамиятимиз ҳуқуқий маданияти ҳали ҳам паст даражада эканлигининг яна бир мисоли. Шунинг натижасида, агар қонун чиқарувчининг ўзи ҳали зарур солиқ маданияти даражасига эришмаган бўлса, солиқ тўловчи ўз вазифаларига масъулият билан ёндошиши мумкинми деган савол туғилади?

Фуқароларнинг солиқ қонунчилиги талабларини ихтиёрий ва онгли равишда бажаришга тайёрлик даражаси Солиқ қўмитаси органларининг жамоатчилик тасавурида қанчалик холис, самарали ва таъсирчан фаолият олиб боришига бевосита боғлиқ. Солиқларни тўғри тўлаш ҳамма учун фойдалидир. Бюджетга солиқларни тўғри тўлаган ҳолда, солиқ тўловчи ўз тўловларини оптималлаштиради ва жарималар, қўшимча ҳисоб-китоблар ҳамда молиявий санкциялар билан боғлиқ йўқотишларни камайтиради. Солиқ қўмитаси барча тўловларни белгиланган талабларга қатъий мувофиқликда амалга оширилишини кўзлайди, чунки ҳар қандай тартибли фаолият энг яхши натижаларни беради. Бунинг барчаси солиқ органлари томонидан тушунтириш ишларини олиб боришни, шунингдек, тўпланган солиқ тартибга солиш тажрибасини умумлаштиришни ва бу асосда, кўп йиллик жаҳон солиқ фаолияти амалиётини инобатга олган ҳолда, мамлакат солиқ хизмати ривожланишининг истиқболли йўналишларини белгилаш зарурлигини назарда тутати²¹⁶.

Солиқ органлари ва солиқ тўловчилар билан адолатли муносабатларни йўлга қўйишнинг асосий мақсади уларнинг амалдаги солиқ солиш жараёнини ижобий қабул қилиши, шунингдек, солиқларни ўз вақтида тўлашга розилигини таъминлаш бўлиши керак. Бунда асосий урғу солиқ солиш жараёнининг шаффофлиги, қонунчиликка риоя қилишнинг аниқлиги ва солиқ юкининг адолатли тақсимланишига берилади.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасида адолатли ҳамда ҳамоҳанг муносабатларни йўлга қўйиш нафақат солиқ тизимининг самарадорлигини оширади, балки умумий иқтисодий барқарорлик ва жамият фаровонлигини таъминлашга хизмат қилади. Бунда ҳар икки томоннинг манфаатларини ҳисобга олиш, очиқ мулоқот ва ҳамкорликка асосланган ёндашув муҳим аҳамият касб этади. Бундай ҳамкорлик, адолатли ёндашув ва замонавий технологиялардан фойдаланиш орқали солиқ тизими нафақат қонунчилик талабларига, балки замонавий иқтисодий воқеликларга мос келувчи ҳолда ривожланиши мумкин.

Адабиётлар рўйхати:

1. Тимофеева, И.Ю. (2011). *Налоговая безопасность государства, бизнеса и общества: концепция и методология. Автореферат диссертации.*
2. Коровяковский, Д.Г. (2013). *Правовое обеспечение информационной безопасности в налоговых органах. Автореферат диссертации.*
3. Батарин, А.А., Сорокин, А.А. (2016). *Новый порядок применения контрольно-кассовой техники: реальность и перспективы. Налоговая политика и практика. – № 2 (158) февраль. – С. 30-35.*
4. Адвокатова, А.С. (2016). *Налоговый контроль применения налоговых льгот и*

---

²¹⁶ Тўлаков, У. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилигини рақамлаштиришнинг хориж тажрибаси. Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари, 2(3), 10-22.

освобождений при реализации мер социальной поддержки населения. Экономика. Налоги. Право. – № 2. – С. 151-158.

5. Гончаренко Л.И., Адвокатова, А.С. (2016). Современные формы налогового контроля как инструмент обеспечения бюджетной устойчивости. Инновационное развитие экономики. –№ 6 (36). – С. 129-135.

6. Черник Д. (2021). Взаимосвязь моделей поведения налогоплательщиков и налогового контроля. Экономика. Налоги. Право. Том 10. – № 5. –С. 148-157.

7. Найденова Татьяна Анатольевна, & Новокшонова Елена Николаевна (2022). Налоговая культура как необходимое условие обеспечения наполняемости бюджетов. Вестник Бурятского государственного университета. Экономика и менеджмент, (1), 34-45.

8. Тўлаков, У. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилигини рақамлаштиришнинг хориж тажрибаси. Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари, 2(3), 10-2

O'ZBEKISTONNING INVESTITSIYAVIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI

Zohidov Olmosbek Sherzod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi, talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda O'zbekistonning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishning iqtisodiy ahamiyati va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatda investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydigan iqtisodiy islohotlar, qulay biznes muhiti va infratuzilmani rivojlantirish masalalari yoritib beriladi. Tadqiqot doirasida investitsiya oqimini ko'paytirish, xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish hamda investitsiyaviy muhitni yanada takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, investitsiya, joziba, imkoniyat, oqim, mamlakat, investor, milliy, modernizatsiya, soliq.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Investitsiya oqimining ko'payishi mamlakatda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi ish o'rinlari tashkil etish hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Ko'plab davlatlar milliy iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va investitsiyaviy muhitni yaxshilashga alohida e'tibor qaratmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, biznes muhitini yaxshilash hamda xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatda soliq tizimini takomillashtirish, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, erkin iqtisodiy zonalarini rivojlantirish hamda investorlar uchun huquqiy kafolatlarni mustahkamlash investitsiyaviy jozibadorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Bunday chora-tadbirlar iqtisodiyotning turli tarmoqlariga investitsiyalar oqimini ko'paytirish va ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Investitsiyaviy jozibadorlikni yanada oshirish uchun investitsiya muhitini takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish hamda investorlar uchun yanada qulay sharoitlar yaratish zarur. Mazkur tezisda